

PEDAGOGIK MULOQOT VA KOMMUNIKATIV MAHORAT

Narzullayeva Dilshoda Omon qizi

Normurodova Madina Albert qizi

Termiz davlat pedagogika institute talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik muloqotning mohiyati, o'qituvchi faoliyatidagi kommunikativ mahoratning o'rni va ahamiyati tahlil etilgan. Pedagogik muloqotning bosqichlari, turlari hamda samarali kommunikatsiya tamoyillari ilmiy-nazariy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, o'qituvchi shaxsida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish yo'llari va zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida muloqot madaniyatini shakllantirish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik muloqot, kommunikativ mahorat, muloqot madaniyati, o'qituvchi shaxsi, empatiya, pedagogik kompetensiya, nutq madaniyati, interfaol muloqot.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari davrida o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchi bilan samarali muloqot o'rnatuvchi shaxs sifatida ham muhim o'rin egallaydi. Ta'lim-tarbiya jarayonining muvaffaqiyati ko'p jihatdan o'qituvchining muloqotga kirishish, o'quvchilarning ichki dunyosini anglash va ularni to'g'ri yo'naltirish qobiliyatiga bog'liqdir. Shu bois, pedagogik muloqot va kommunikativ mahorat har bir o'qituvchining kasbiy faoliyatida markaziy o'rin tutadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ham o'qituvchining kasbiy madaniyati, muloqot ko'nikmalari, axloqiy fazilatlar va psixologik tayyorgarligini rivojlantirish zarurligi alohida ta'kidlangan. Pedagogik muloqot o'qituvchi faoliyatining asosi bo'lib, u orqali o'qituvchi o'quvchilarga ta'sir o'tkazadi, ularni tarbiyalaydi va ijtimoiy jihatdan shakllantiradi.

Pedagogik muloqotning mohiyati va mazmuni

Pedagogik muloqot — bu o‘qituvchi bilan o‘quvchi o‘rtasida ta’lim-tarbiya maqsadida o‘rnatiladigan ijtimoiy-psixologik aloqadir. U ikki tomonlama jarayon bo‘lib, o‘qituvchining ta’sir ko‘rsatishi va o‘quvchining javob reaksiyasini o‘z ichiga oladi.

Pedagogik muloqot quyidagi funksiyalarni bajaradi:

Axborot berish funksiyasi – bilim, g‘oya, fikr almashish jarayoni;

Tarbiyaviy funksiyasi – shaxsiy fazilatlarni shakllantirish;

Rivojlantiruvchi funksiyasi – fikrlash, muloqot, nutq va his-tuyg‘ularni rivojlantirish;

Motivatsion funksiyasi – o‘quvchini o‘rganishga, faollikka undash.

O‘qituvchining muloqot madaniyati uning nutq madaniyati, o‘zini tutish qobiliyati, empatiyasi va psixologik sezgirligiga bevosita bog‘liqdir.

Pedagogik muloqotning bosqichlari

Pedagogik muloqot jarayoni bir necha izchil bosqichlarda kechadi:

Muloqotga tayyorgarlik bosqichi – o‘qituvchi dars yoki uchrashuv oldidan psixologik va metodik jihatdan tayyorgarlik ko‘radi.

Muloqotga kirish bosqichi – salomlashish, ijobiy muhit yaratish, e’tibor markazini shakllantirish.

Axborot almashish bosqichi – asosiy fikr, mavzu yoki g‘oya uzatish jarayoni.

O‘zaro ta’sir bosqichi – o‘quvchilar bilan fikr almashish, savol-javob, bahs-munozara, muammoli vaziyat yaratish.

Natijani tahlil qilish bosqichi – muloqot samaradorligini baholash, xulosa chiqarish.

Bu bosqichlarning barchasi o‘qituvchining kommunikativ mahorati darajasiga bog‘liq bo‘ladi.

Kommunikativ mahoratning mazmuni

Kommunikativ mahorat — bu o‘qituvchining o‘quvchilar bilan to‘g‘ri, samarali va madaniyatli muloqot o‘rnatish qobiliyatidir. U o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi.

Kommunikativ mahorat quyidagi elementlardan tashkil topadi:

Til va nutq madaniyati — so‘z boyligi, talaffuz, ohang, grammatik to‘g‘rilik;

Mimika va jestlar — noverbal (so‘zsiz) aloqa vositalaridan to‘g‘ri foydalanish;

Tinglash madaniyati — o‘quvchini diqqat bilan eshitish, fikrini hurmat qilish;

Empatiya — o‘quvchining holatini his etish va tushunish qobiliyati;

Perspektivani ko‘ra bilish — muloqot jarayonida ijobiy natijani oldindan rejalashtirish.

Kommunikativ mahorat o‘qituvchining shaxsiy xususiyatlari, psixologik tayyorgarligi va hayotiy tajribasi bilan uyg‘unlashgan holda rivojlanadi.

Pedagogik muloqotda kommunikativ kompetensiyaning o‘rni

Kommunikativ kompetensiya — bu o‘qituvchining o‘z fikrini aniq, mantiqan va madaniyatli tarzda ifoda etish, suhbatdoshning fikrini tushunish va unga mos javob bera olish qobiliyatidir.

U quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

- **Didaktik yo‘nalish** – o‘quvchilarga bilimni to‘g‘ri yetkazish;
- **Psixologik yo‘nalish** – o‘quvchining hissiy holatini nazorat qilish;
- **Etik yo‘nalish** – muloqotda odob va hurmatni saqlash;
- **Ijodiy yo‘nalish** – har bir vaziyatga mos yangi yechim topish.

Zamonaviy ta’limda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun interfaol usullar – “Aqliy hujum”, “Bahs-munozara”, “Rol o‘ynash”, “Keys-stadi”, “Klaster” va “Blits-so‘rov” metodlaridan keng foydalanish tavsiya etiladi.

Muloqotdagi pedagogik etika va madaniyat

Pedagogik muloqot jarayonida etik me'yorlarga rioya qilish juda muhimdir. O'qituvchi:

- har bir o'quvchiga hurmat bilan munosabatda bo'lishi;
- haqoratli yoki tahqirli so'zlardan tiyilishi;
- adolat va ob'ektivlik tamoyillariga amal qilishi;
- o'quvchilarning shaxsiy fikriga e'tibor berishi zarur.

Pedagogik etika — bu o'qituvchining axloqiy tamoyillarga asoslangan muloqot uslubidir. U ta'lim jarayonida sog'lom psixologik muhitni yaratadi.

Kommunikativ muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari

Amaliyotda ayrim o'qituvchilar muloqot jarayonida qiyinchiliklarga duch kelishadi:

- o'quvchilar bilan masofa saqlay olmaslik;
- keskin ohang, noto'g'ri intonatsiya;
- emotsional holatni boshqara olmaslik;
- o'quvchilarning fikrini e'tiborsiz qoldirish.

Bu muammolarni hal etish uchun:

- psixologik treninglar o'tkazish;
- nutq madaniyati mashg'ulotlari tashkil etish;
- o'z-o'zini tahlil (refleksiya) qilish;
- ijobiy fikrlash va empatiyani rivojlantirish tavsiya etiladi.

Pedagogik muloqot va kommunikativ mahorat o'qituvchi kasbiy faoliyatining asosiy ko'rsatkichi hisoblanadi. U o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida sog'lom, ishonchli va ijobiy munosabatni ta'minlaydi. Muloqotda samimiylik, hurmat, e'tibor va empatiya asosiy tamoyillar sifatida qoraladi.

O'qituvchi o'z kommunikativ mahoratini doimiy rivojlantirsa, dars samaradorligi ortadi, o'quvchilar motivatsiyasi kuchayadi va ta'lim jarayoni chinakam insoniy qadriyatlarga tayanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. PF-5847-son Farmon. “Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”. – Toshkent, 2019.
3. Hasanboeva O. **Pedagogik mahorat asoslari.** – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
4. Karimov A. **Pedagogik muloqot va kommunikatsiya madaniyati.** – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
5. Zimnyaya I.A. **Pedagogicheskaya kommunikatsiya.** – Moskva, 2018.
6. Yo‘ldoshev J.G. **Pedagogik texnologiyalar va kommunikativ kompetensiya.** – Toshkent, 2019.